

**КОМУНАЛЬНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ХАРКІВСЬКА АКАДЕМІЯ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ»**

**НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА
циклу методичних вебінарів-тренінгів
для педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти
«КАР'ЄРНИЙ СУПРОВІД ДІТЕЙ ТА ПІДЛІТКІВ
У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ КУРСУ "ПРОФЕСІЇ")»
на 2026 рр.**

СХВАЛЕНО:

рішення Вченої ради КВНЗ
«Харківська академія неперервної
освіти»
від 23.01.2026 р., протокол № 1

Введено в дію:

наказ КВНЗ «Харківська академія
неперервної освіти»
від 26.01.2026 р. № 8

Харків, 2026

Розробники: Програма розроблена в межах реалізації Швейцарсько-українського проєкту DECIDE - «Децентралізація для розвитку демократичної освіти», що впроваджується в Україні консорціумом у складі ГО DOCCU та Цюрихського педагогічного університету за підтримки Швейцарії.

Укладач:

1. ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Актуальність. Реалізація реформи загальної середньої освіти за концепцією «Нова українська школа», а саме її третього етапу – реформи профільної середньої освіти, зумовлює необхідність оновлення підходів до професійної діяльності педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти, зокрема щодо формування в учнів наскрізних умінь та навичок, ціннісних орієнтацій і здатності до усвідомленого вибору майбутнього освітнього та професійного шляху¹.

В умовах динамічних змін на ринку праці, зростання ролі дитиноцентричного та компетентнісного підходів в освіті, а також запиту суспільства на конкурентоздатного й проактивного випускника, особливої значущості набуває підготовка педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти до якісного викладання профорієнтаційних курсів та здійснення кар'єрного супроводу учнів². Актуальність програми також підсилюється орієнтацією на успішні європейські практики профорієнтаційної освіти. Зокрема, курс «JOBS», розроблений експертами Цюрихського педагогічного університету (Швейцарія) та апробований у Швейцарії, Румунії, Молдові³ й інших європейських країнах, засвідчив свою ефективність у формуванні в учнівської молоді готовності до професійного самовизначення та відповідального ставлення до планування власної майбутньої кар'єри.

Запропонована програма підвищення кваліфікації відповідає сучасним освітньо-політичним пріоритетам, професійному стандарту вчителя та потребам закладів загальної середньої освіти, оскільки спрямована на вдосконалення предметно-методичної, інформаційно-цифрової, психологічної, прогностичної, організаційної та інших компетентностей педагогічних працівників у сфері організації профорієнтаційної діяльності. Її реалізація сприятиме посиленню здатності

¹ Індекс майбутнього: професійні очікування та розвиток підлітків в Україні [Електронний ресурс] / Фондація Олени Зеленської. URL: <https://zelenskafoundation.org/uk/future-index>

² Професійна орієнтація в Новій українській школі [Електронний ресурс] / Український інститут розвитку освіти. URL: https://uied.org.ua/wp-content/uploads/2020/12/konczepczyia-profori%D1%94ntaczii%CC%88-dlya-gromadskogo-obgovorenniya-16_12_20-.pdf

³ JOBS Moldova – Job Orientation Training in Businesses and Schools. Developing life competencies of young people in the Republic of Moldova [Електронний ресурс] / Pädagogische Hochschule Zürich (PHZH). URL: <https://phzh.ch/en/about-phzh/topics-and-activities/projects/jobs-moldova/>.
JOBS Romania – Job Orientation Training in Businesses and Schools in Romania [Електронний ресурс] / Pädagogische Hochschule Zürich (PHZH). URL: <https://phzh.ch/en/about-phzh/topics-and-activities/projects/jobs-romania/>.

вчителів формувати в учнів ключові компетентності та наскрізні вміння й навички, а також підтримувати їхню автономію у виборі освітньо-професійної траєкторії⁴. Крім того, програма допомагатиме забезпечувати партнерську взаємодію в системі «вчитель – учень – батьки» та «освіта – влада – бізнес», що є важливою умовою успішного впровадження реформи загальної середньої освіти відповідно до Концепції «Нова українська школа»⁵.

Цільова група: педагогічні працівники закладів загальної середньої освіти.

Обсяг (тривалість): 1 кредит ЄКТС (30 годин).

Форма підвищення кваліфікації: очна (онлайн), дистанційна.

Вид підвищення кваліфікації: навчання за програмою методичного семінару-тренінгу.

Місце виконання програми: КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти»

Строки виконання програми: 2026 рік.

Мета підвищення кваліфікації – методична підготовка педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти до викладання курсу за вибором «Професії» для учнів 8-9 класів ЗЗСО в умовах реалізації реформи «Нова українська школа».

Завдання підвищення кваліфікації:

- поглибити обізнаність із концептуальними, нормативними й методичними засадами профорієнтаційної діяльності ЗЗСО в умовах реалізації реформи «Нова українська школа»;
- ознайомити з принципами, моделями та методами кар'єрного консультування учнів у процесі їхнього професійного самовизначення в умовах різноманіття сучасного ринку праці;
- проаналізувати цілі, зміст, структуру, методику викладання курсу за вибором «Професії» для учнів 8-9 класів ЗЗСО;
- ознайомити з навчально-методичним комплексом курсу за вибором «Професії» для учнів 8-9 класів ЗЗСО та забезпечити практичне відпрацювання профорієнтаційних практик;
- здійснити навчання з підбору, адаптації та використання цифрових інструментів у профорієнтаційній діяльності в онлайн-, офлайн- та змішаному форматах організації освітнього процесу;

⁴ Методичні рекомендації щодо підвищення кваліфікації педагогічних працівників, які здійснюють профорієнтаційну роботу у закладах загальної середньої освіти, в тому числі з учнями з ООП [Електронний ресурс] / Український інститут розвитку освіти. URL: https://uied.org.ua/wp-content/uploads/2022/11/kopyya_mr_proforientacijna_robota_5_5.pdf

⁵ Нова українська школа : концептуальні засади реформування загальної середньої освіти / Міністерство освіти і науки України. – Київ, 2016. – [електронний ресурс] : PDF. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya-nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>

- створити умови для рефлексії та обговорення етичних засад профорієнтаційної взаємодії (гідність, свобода вибору, відповідальність, партнерство «вчитель – учень – батьки», «освіта – влада – бізнес»).

Перелік компетентностей, що вдосконалюватимуться. У процесі навчання за програмою підвищення кваліфікації педагогічні працівники ЗЗСО вдосконалюватимуть професійні компетентності, визначені професійним стандартом «Вчитель закладу загальної середньої освіти»⁶: предметно-методична компетентність (А2.2, А2.4, А2.5), інформаційно-цифрова компетентність (А3.2, А3.3), психологічна компетентність (Б1.1, Б1.2, Б1.3), емоційно-етична компетентність (Б2.1, Б2.3), компетентність педагогічного партнерства (Б3.1, Б3.2), інклюзивна компетентність (В1.3), прогностична компетентність (Г1.1, Г1.2), організаційна компетентність (Г2.1, Г2.2), оцінювально-аналітична компетентність (Г3.3), здатність до навчання впродовж життя (ДІ.3).

Очікувані результати підвищення кваліфікації. Після завершення навчання за програмою підвищення кваліфікації педагогічні працівники:

- набудуть / поглиблять знання про ключові концептуальні, нормативні та методичні засади профорієнтаційної діяльності ЗЗСО в контексті реформи «Нова українська школа»;
- сформують / розвинути розуміння принципів, моделей й методів кар'єрного консультування учнів задля розвитку їхньої спроможності до усвідомленого самостійного вибору майбутньої професії в умовах різноманіття професій та сучасного ринку праці;
- сформують цілісне бачення цілей, змісту, структури та методики викладання курсу за вибором «Професії» для учнів 8-9 класів ЗЗСО;
- набудуть уміння формувати власні педагогічні стратегії щодо застосування навчально-методичного комплексу курсу за вибором «Професії» для учнів 8-9 класів ЗЗСО задля проведення профорієнтаційних занять та екскурсій;
- набудуть уміння підбирати, адаптувати та використовувати цифрові інструменти у профорієнтаційній діяльності в різних форматах організації освітнього процесу;
- набудуть уміння усвідомлено рефлексувати над етичними засадами профорієнтаційної взаємодії та обґрунтовувати їх застосування у різних професійних ситуаціях.

Оцінювання результатів підвищення кваліфікації. Оцінювання результатів підвищення кваліфікації здійснюється на основі: участі в

⁶ Про затвердження професійного стандарту «Вчитель закладу загальної середньої освіти»: Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.08.2024 № 1225. Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennia-profesiinoho-standartu-vchytel-zakladu-zagalnoi-serednoi-osvity>.

обговореннях під час лекцій (онлайн); виконання завдань під час практичних занять; результатів самостійної роботи.

Вартість. Освітні послуги для педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти надаються безоплатно.

Документ про підсумки підвищення кваліфікації: сертифікат про підвищення кваліфікації.

2. НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

Назва навчальних тем	Кількість годин				
	Лекції	Практичні заняття	Самостій на робота	Контрольні заходи	Усього
МОДУЛЬ 1. Освіта для майбутнього: формування життєвих навичок та професійна орієнтація					
Вступне опитування	0	0	0	1	1
Тема 1.1. Життєві і кар'єрні компетентності у концепції навчання впродовж життя	0,5	0,5	1	0	2
Тема 1.2. Особливості професійної орієнтації підлітків	0,5	0,5	1,5	0	2,5
<i>Разом за модулем</i>	1	1	2,5	1	5,5
МОДУЛЬ 2. Система професійної орієнтації у територіальній громаді: співпраця освіти, влади та бізнесу					
Тема 2.1. Профорієнтаційна діяльність ЗЗСО у контексті реформи “Нова українська школа”	0,5	0,5	1	0	2
Тема 2.2. Створення дієвої системи профорієнтації в територіальній громаді	0,5	0,5	1,5	0	2,5
<i>Разом за модулем</i>	1	1	2,5	0	4,5
МОДУЛЬ 3. Курс за вибором «Професії» для учнів 8-9 класів ЗЗСО					
Тема 3.1. Цілі, зміст, структура та компетентнісний потенціал курсу	0,5	0,5	1	0	2
Тема 3.2. Навчально-методичний комплекс та особливості викладання курсу	0,5	0,5	1,5	0	2,5
<i>Разом за модулем</i>	1	1	2,5	0	4,5
МОДУЛЬ 4. Методика викладання курсу за вибором «Професії»					

для учнів 8-9 класів ЗЗСО: I навчальний рік					
Тема 4.1. Усвідомлений професійний вибір в умовах різноманіття професій	0,5	0,5	1	0	2
Тема 4.2. Портфоліо як інструмент професійної орієнтації учнів	0,5	0,5	1,5	0	2,5
<i>Разом за модулем</i>	1	1	2,5	0	4,5
МОДУЛЬ 5. Методика викладання курсу за вибором «Професії» для учнів 8-9 класів ЗЗСО: II навчальний рік					
Тема 5.1. Осмислений професійний вибір з урахуванням особливостей місцевого ринку праці	0,5	0,5	1	0	2
Тема 5.2. Екскурсія як інструмент професійної орієнтації учнів	0,5	0,5	1,5	0	2,5
<i>Разом за модулем</i>	1	1	2,5	0	4,5
МОДУЛЬ 6. Профорієнтаційне консультування: супровід учнів у професійному самовизначенні					
Тема 6.1. Роль вчителя як кар'єрного радника	0,5	0,5	1	0	2
Тема 6.2. Роль вчителя як коуча	0,5	0,5	1,5	0	2,5
Підсумкове опитування	0	0	0	2	2
<i>Разом за модулем</i>	1	1	2,5	2	6,5
Усього	6	6	15	3	30

3. ЗМІСТ ПРОГРАМИ

МОДУЛЬ 1. Освіта для майбутнього: формування життєвих навичок та професійна орієнтація

Тема 1.1. Життєві і кар'єрні компетентності у концепції навчання впродовж життя

Сучасні соціально-економічні зміни та їхній вплив на формування життєвих і кар'єрних компетентностей учнів. Роль навичок для життя у забезпеченні особистісного розвитку та підготовці учнів до складних соціальних і професійних виборів. Формування компетентностей професійного самовизначення в межах концепції навчання впродовж життя.

Тема 1.2. Особливості професійної орієнтації підлітків

Значення нейропсихологічних особливостей розвитку підліткового мозку для ефективної організації професійної орієнтації. Взаємозв'язок між особистісними характеристиками, мотиваційними установками та потенційними напрямками професійної діяльності. Визначення сенсів, інтересів і сильних сторін учнів як основа для усвідомленого планування освітньої та кар'єрної траєкторії в умовах різноманіття професій та сучасного ринку праці.

МОДУЛЬ 2. Система профорієнтації у територіальній громаді: співпраця освіти, влади та бізнесу

Тема 2.1. Профорієнтаційна діяльність ЗЗСО у контексті реформи «Нова українська школа»

Сучасні виклики ринку праці в Україні та їхній вплив на потребу в ранньому й усвідомленому професійному виборі учнів. Нормативно-правові засади організації профорієнтаційної діяльності в Україні та їхнє значення для формування системної роботи ЗЗСО. Позиціонування професійної орієнтації як складової освітнього процесу в межах реалізації реформи «Нова українська школа».

Тема 2.2. Створення дієвої системи професійної орієнтації в територіальній громаді

Співпраця закладів освіти з місцевим бізнесом, підприємцями та роботодавцями як основа практичної реалізації профорієнтаційних ініціатив. Взаємодія закладів освіти різних рівнів і типів у межах територіальної громади для забезпечення системності профорієнтаційної діяльності. Залученість та активізація учнів, педагогів, роботодавців і представників місцевої влади у системі профорієнтації.

МОДУЛЬ 3. Курс за вибором «Професії» для учнів 8-9 класів ЗЗСО

Тема 3.1. Цілі, зміст, структура та компетентнісний потенціал курсу

Визначення освітньої мети курсу та конкретизація навчальних завдань, спрямованих на розвиток професійних і життєвих компетентностей учнів. Розкриття змісту й структури курсу відповідно до модельної програми. Характеристика навчальної програми та орієнтовне календарно-тематичне планування.

Тема 3.2. Навчально-методичний комплекс та особливості викладання курсу

Організація викладання курсу на основі завдань і кооперативного навчання, що сприяє розвитку ключових компетентностей учнів. Використання навчально-методичного комплексу «Професії» і цифрових інструментів як основи для інтерактивного та ефективного освітнього процесу. Застосування формативного оцінювання, самооцінювання та взаємооцінювання для розвитку рефлексивних навичок учнів.

МОДУЛЬ 4. Методика викладання курсу за вибором «Професії» для учнів 8-9 класів ЗЗСО: I навчальний рік

Тема 4.1. Усвідомлений професійний вибір в умовах різноманіття професій

Формування навичок самоаналізу та усвідомлення взаємозв'язку між особистими бажаннями, здібностями та вимогами ринку праці. Розвиток фінансової грамотності та формування реалістичного уявлення про працевлаштування, ринок праці та економічні чинники. Формування усвідомленого ставлення до вибору професійного шляху, знання прав та можливостей у сфері працевлаштування.

Тема 4.2. Портфоліо як інструмент професійної орієнтації учнів

Визначення цілей ведення портфоліо та його роль у плануванні учнями власної освітньої та кар'єрної траєкторії. Організація ведення цифрового (електронного) та паперового портфоліо, інтеграція роботи з портфоліо в навчальні заняття. Використання портфоліо для індивідуальних консультацій, формувального оцінювання та надання учням ефективного зворотного зв'язку.

МОДУЛЬ 5. Методика викладання курсу за вибором «Професії» для учнів 8-9 класів ЗЗСО: II навчальний рік

Тема 5.1. Осмислений професійний вибір з урахуванням особливостей місцевого ринку праці

Навчання учнів методам дослідження професійного середовища, аналізу локального ринку праці та підготовка до перших професійних проб. Набуття практичного досвіду через безпосередню взаємодію з місцевими роботодавцями та професійне випробування в реальних умовах. Рефлексія

отриманого практичного досвіду, публічна презентація результатів та планування індивідуальних кар'єрних траєкторій.

Тема 5.2. Екскурсія як інструмент професійної орієнтації учнів

Організація та планування профорієнтаційних екскурсій із вибором об'єктів (підприємств, закладів освіти, установ та організацій), що відповідають актуальним професіям громади та інтересам учнів. Застосування методу «інтерв'ювання» працівників на робочих місцях та цілеспрямоване спостереження за трудовим процесом із фокусом на умовах праці, необхідних компетентностях та шляхах кар'єрного зростання. Рефлексія отриманих знань і оцінювання результатів екскурсії як засіб формування усвідомленого ставлення до професійного вибору.

МОДУЛЬ 6. Профорієнтаційне консультування: супровід учнів у професійному самовизначенні

Тема 6.1. Роль вчителя як кар'єрного радника

Роль кар'єрного радництва як складової професійної орієнтації учнів у ЗЗСО. Взаємозв'язок кар'єрного консультування з принципами Нової української школи та формуванням індивідуальної освітньої траєкторії учня. Етичні засади та професійний інструментарій у діяльності кар'єрного радника. Навчання навзаєм, обмін досвідом, зворотний зв'язок.

Тема 6.2. Роль вчителя як коуча

Коучинг як інструмент формування відповідальності та проактивності учня у професійному самовизначенні. Навички активного слухання та постановки відкритих запитань, що сприяють рефлексії та створенню підтримуючого освітнього середовища. Використання коучингових інструментів у роботі з обмежувальними переконаннями, фасилітації групових дискусій та реалізації командних проєктів.

4. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Нормативно-правові документи

1. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
2. Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16.01.2020 № 463-IX / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/463-20>
3. Про деякі питання державних стандартів повної загальної середньої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 № 898 / Кабінет Міністрів України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898>
4. Про затвердження професійного стандарту «Вчитель закладу загальної середньої освіти» : Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.08.2024 № 1225 / Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennia-profesiinoho-standartu-vchitel-zakladu-zagalnoi-serednoi-osvity>
5. Про затвердження Концептуальних засад реформування профільної середньої освіти (академічні ліцеї) : Наказ Міністерства освіти і науки України від 10.10.2024 № 1451 / Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennia-kontseptualnykh-zasad-reformuvannia-profilnoi-serednoi-osvity-akademichni-litsei>

Основна література

1. Індекс майбутнього: професійні очікування та розвиток підлітків в Україні [Електронний ресурс] / Фондація Олени Зеленської. URL: <https://zelenskafoundation.org/uk/future-index>
2. Методичні рекомендації щодо підвищення кваліфікації педагогічних працівників, які здійснюють профорієнтаційну роботу у закладах загальної середньої освіти, в тому числі з учнями з ООП [Електронний ресурс] / Український інститут розвитку освіти. URL: https://uied.org.ua/wp-content/uploads/2022/11/kopyya_mr_proforiyentac_zijna_robota_5_5.pdf
3. Моніторингове дослідження щодо професійної орієнтації учнів у закладах загальної середньої освіти : інформ.-аналіт. матеріали [Електронний ресурс] / Інститут освітньої аналітики. URL: https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2022/12/profori%D1%94ntacziya_2022.pdf
4. Нова українська школа : концептуальні засади реформування загальної середньої освіти / Міністерство освіти і науки України. – Київ, 2016. – [електронний ресурс] : PDF. – Режим доступу:

<https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>

5. ПРОФЕСІЇ : навчальна програма курсу за вибором з професійної орієнтації учнів 8–9 класів ЗЗСО / авт. колектив Швейцарсько-українського проєкту DECIDE – «Децентралізація для розвитку демократичної освіти». – Київ, 2025.
6. Професійна орієнтація в Новій українській школі [Електронний ресурс] / Український інститут розвитку освіти. URL: https://uied.org.ua/wp-content/uploads/2020/12/konczepczyia-profori%D1%94ntaczii%CC%88-dlya-gromadskogo-obgovorenniya-16_12_20-.pdf
7. Професійна орієнтація в сучасній школі: кращі методичні розробки практичних психологів і соціальних педагогів... : метод. рек. [Електронний ресурс] / Інститут інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/707338/1/%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%84_%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%94%D0%BD%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F_%D0%B2_%D1%81%D1%83%D1%87%D0%B0%D1%81%D0%BD%D1%96%D0%B9_%D1%88%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D1%96.pdf
8. Weidinger W., Borer C. Supporting Active Learning – Training Booklet for Teachers [Електронний ресурс] / Centre for International Projects in Education, Zurich University of Teacher Education. – București ; Zürich, 2017. URL: <https://drive.google.com/file/d/15aUtmTEbqNvnn2blRSGI0bkwEHiaVgR/view?usp=sharing>

Додаткова література

1. Як молодь обирає професію : опитування [Електронний ресурс] / U-Report Україна. URL: <https://ukraine.ureport.in/story/2136>
2. European Competence Standards for the Academic Training of Career Professionals [Електронний ресурс] / Network for Innovation in Career Guidance and Counselling in Europe (NICE). – Italy : FISPPA, 2015. – 129 p. URL: <https://www.larios.fisppa.unipd.it/it-it/wp-content/uploads/2015/11/NICE-Competence-Standard.pdf>
3. European Centre for the Development of Vocational Training (Cedefop). Guidance: supporting youth to manage their careers [Електронний ресурс]. – Luxembourg : Cedefop, 2017. URL: <https://www.cedefop.europa.eu/en/tools/vet-toolkit-tackling-early-leaving/intervention-approaches/guidance-supporting-youth-manage-their-careers>

4. European Skills/Competences, Qualifications and Occupations (ESCO) [Электронный ресурс] / European Commission. URL: <https://esco.ec.europa.eu/en>
5. Investing in Career Guidance : Joint Position Paper [Электронный ресурс] / UNESCO, Organisation for Economic Co-operation and Development, International Labour Organization, European Training Foundation, European Centre for the Development of Vocational Training, European Commission. – Revised edition 2021. URL: <https://www.iccdpp.org/investing-in-career-guidance-2021>
6. UNESCO Institute for Lifelong Learning. Career Guide for Students [Электронный ресурс]. URL: <https://uil.unesco.org>
7. Watts A. G. Career Guidance and Orientation [Электронный ресурс] / A. G. Watts ; UNESCO, International Centre for Technical and Vocational Education and Training (UNEVOC). – [s. l.], 2013. URL: https://unevoc.unesco.org/fileadmin/up/2013_epub_revisiting_global_trends_in_tvet_chapter7.pdf
8. World Economic Forum. The Future of Jobs Report 2025 [Электронный ресурс]. – Geneva : World Economic Forum, 2025. URL: <https://www.weforum.org/publications/the-future-of-jobs-report-2025>
9. Professionalising Career Guidance : Practitioner Competences and Qualification Routes in Europe [Электронный ресурс] / Cedefop. – Luxembourg : Cedefop, 2009. – 125 с. – (Cedefop Panorama series ; 164). URL: https://www.cedefop.europa.eu/files/5193_en.pdf